

Nieuwsbrief Vereniging Respondeo

Dienen op de planeet

Dit is ook de titel van de Nederlandse vertaling van het boek dat Eugen Rosenstock-Huessy in 1965 uitgaf onder de titel 'Dienst auf dem Planeten'. De Nederlandse vertaling van de hand van Dé Mulder en Elias Voet is van 1988. Het is een 'duurzaam' boek, want het bevat beschouwingen die nog steeds actueel zijn en die hun waarde hebben behouden. In onze bijeenkomst van 16 oktober j.l. is het terecht aangehaald. We zijn er niet klaar mee!

De dienst op en aan de planeet, waarmee wordt uitgedrukt dat we als één mensheid op één aardbol het voor elkaar moeten zien te krijgen menswaardig, dus rechtvaardig, samen te leven, ervaren wij als een opdracht en noodzaak. Het laat zich vangen in trefwoorden als 'vrede' en 'duurzaamheid'. Die verwijzen tegelijk ook naar onze inspiratie, een inspiratie die we – gelukkig – met velen delen. Heette het blad van Domela Nieuwenhuis al niet 'Recht voor Allen'? Daarmee is dan ook aangegeven dat de aanpak van deze 'dienst' nogal wat verschil van mening oplevert. Wat te doen? Moeten we beklemtonen dat moeder aarde haar kinderen over een eeuw niet meer kan voeden en behuizen? Gaan we flyeren? Of moeten we direct gaan vóórleven hoe je zelf het begrip duurzaamheid handen en voeten geeft? En hoe sla je dan de handen in elkaar?

Van Rosenstock weten we dat onze werkelijkheid niet bestaat uit één werkzaamheid en één perspectief. Op vier fronten tegelijk zal er gewerkt worden. In gemeenschappelijke inspanning, beter: door 'samen te spannen'. Daarvoor zijn 'koningen', 'krijgers', 'priesters' en 'profeten' nodig. Je rol in het geheel wordt bepaald door je talenten en je levensfase. Soms heeft iemand twee rollen tegelijk, zoals Jan Juffermans, onze gewaardeerde gast op 16-10-10. Prins en veldheer ineen. Lees erover in deze Nieuwsbrief.

Thema:

Duurzaamheid

Het begrip duurzaamheid verwijst naar een elementaire wet van het bestaan. Beter: van ons behoud.

Het wijst op de noodzaak van een goede afstemming tussen de noden van het lijf en de noden (benodigdheden) van dat alomvattend lijf dat wereld, aarde, planeet heet.

Draag bij aan de balans!

Verslag najaarsbijeenkomst

Met meer dan 20 deelnemers begonnen we onze conferentie op 16 oktober j.l. Het thema was 'Duurzaamheid', tevens in verband met wat Rosenstock-Huessy over de menselijke reproductie heeft geschreven. Ik laat ditmaal de opsomming van alle aanwezigen achterwege, maar maak een uitzondering voor degenen die voor het eerst kwamen. Dat waren Eef en Eimert van Herwijnen, Louke van Wensveen, Margot Lieverse en Steven Rijdsdijk en Clemens Krujzen. Het is voor ons een stimulans nieuwe belangstellenden in ons midden te hebben, voor sommigen overigens oude bekenden. Bijzonder was de aanwezigheid van Jan Juffermans, die op onze uitnodiging een inleiding hield over het thema (zie de foto hieronder).

Hij had een zeer inspirerend en leerzaam betoog over wat er de laatste decennia is ondernomen om de mensen er bewust van te maken dat wij onze aarde aan het uitbuiten en vervuilen zijn. Iets wat zich tegen ons zal gaan keren. Over de meetmethode om te weten wat al dan niet verantwoord is, vind je elders in deze Nieuwsbrief informatie. Na hem kwam Harrie Lieverse aan het woord. Harrie verbond het thema met de inzichten van Rosenstock, inzichten die in belangrijke opzichten ook bij andere voorvechters van goed milieubeheer en wereldhuishouding opduiken. In de tweede helft van de middag gingen we met elkaar in gesprek. Dit werd op het laatst steeds boeiender en meer intensief. Helaas was de tijd te snel op, maar over het onderwerp zijn we niet uitgepraat.

Duurzaamheid als Noodzaak

Verkort overzicht van de presentatie van Harrie Lieverse op de bijeenkomst van Respondeo van 16 oktober 2010 in het Rosenstock-Huessy Huis te Haarlem. In dit stuk zijn slechts korte stukjes tekst uit de citaten weergegeven. De complete leesteksten zijn te vinden op de website: www.Rosenstock-Huessy.nl

1. Planetair Leven [dia: foto van de aarde vanuit de Apollo-cabine]

Ik heb de indruk dat sinds deze en andere foto's, genomen vanuit de Apollo ruimtecabine, het voor veel mensen duidelijker is geworden wat het betekent dat we op een planeet, de planeet Aarde, leven. Als schoolkind 'wisten' we het ook al. Wie heeft er niet in zijn schoolagenda het rijtje: Harrie Lieverse, Vinkenlaan 44, Hillegom, Zuid-Holland, Nederland, Europa, Wereld, Planeet, Ruimte geschreven? Maar dat kinderlijke vermoeden is natuurlijk niet voldoende om werkelijk te beseffen wat planetair leven inhoudt. De ontwikkeling van het menselijk vermogen om planetair te leven loopt mijns inziens gelijk op met wat Rosenstock de ontwikkeling naar 'het ene mensengeslacht' noemt. Dat is onze opdracht in dit derde millennium.

*1^e Leestekst uit: Dienen op de planeet / E. Rosenstock-Huessy
..... Neen, wij bewonen een planeet. .... maar van de gehele planeet uit worden al dagorders
aan ons gericht. ....*

In deze tekst komen we de woorden 'planeet', 'aarde' en 'wereld' tegen. Daarnaast worden ook de begrippen globalisering, mondialisering en kosmopolitisch gebruikt in relatie met maatschappelijke en economische ontwikkelingen. Je kunt niet stellen dat deze begrippen allemaal hetzelfde betekenen, maar het is (mij) niet duidelijk wat de precieze definitie van deze begrippen zou moeten zijn. Deels is die betekenis afhankelijk van de context. Opmerkelijk is dat met het woord 'aarde' zowel de planeet als het (vaste) land, zeg maar 'de bewoonbare aarde' wordt aangeduid. Opmerkelijk omdat slechts 30% van het aardoppervlak uit land bestaat en 70% uit water.

Het is zaak, zegt Rosenstock, dat we de 'dagorders' leren verstaan. Kunnen de inzichten van Rosenstock ons daarbij helpen? Is de wereld in de afgelopen 50 jaar niet zo diepgaand veranderd dat zijn inzichten niet toereikend zijn voor deze hedendaagse uitdaging? Laat ik een poging doen. Ik zeg er direct bij dat ik ook andere bronnen heb geraadpleegd, als spiegel van deze tijd.

*2^e Leestekst uit: De Grote Revoluties / E. Rosenstock-Huessy:
..... De moderne samenleving wisselt goederen uit en de mens wordt gebruikt als kant-en-klaar
product. ....*

De notie die Rosenstock hier aanduidt, is een 'waarschuwing' voor wat er verloren gaat in een maatschappij die door uitsluitend economische motieven gedreven wordt (de utopie van de vrije markt). Zolang het om producten gaat waarvan de kostprijs door de maker is vastgesteld, is een open, vrije markt een werkbare oplossing. Anders wordt het als het gaat over de eerste levensbehoeften van mensen: water, voedsel, huisvesting, onderwijs, gezondheidszorg, vrijheid en veiligheid. Het is een morele opdracht van de planetaire samenleving om te zorgen dat deze voorzieningen voor ieder mens bereikbaar zijn. Voor mij is dit een onderdeel van "The Moral Equivalent of War". Zodra het dus over mensen (human capital! in HR-termen!) of grondstoffen gaat is er geen vrije markt, hoezeer de meest economen ons dat ook willen doen geloven.

2. Energie / Grondstoffen / Water

3^e Leestekst uit: De Grote Revoluties / E. Rosenstock-Huessy:

..... In een rijk land is verwaarlozing niet zo rampzalig .....

4^e Leestekst uit: De Ambachtsman / Richard Sennett

..... De milieucrisis is pandoraësk, door de mens gecreëerd; om deze onder controle te krijgen is technologie misschien een onbetrouwbare bondgenoot .....

Het eerste deel van de tekst van Rosenstock kunnen we onderschrijven. Als we ons heden ten dage de gevolgen van verwaarlozing en rooibouw zouden realiseren en zouden tegengaan, dan zou er heel wat schade en leed voorkomen kunnen worden. Maar de zin “In een rijk land is verwaarlozing niet zo rampzalig” is vandaag de dag niet meer geldig. Weliswaar is, of beter gezegd: was, een rijk, welvarend land in staat om de gevolgen af te kopen, te exporteren of te compenseren. Maar dat zijn/waren maatregelen op nationaal niveau. Wanneer we planetair leven serieus nemen, en dat is mijns inziens de enige weg, dan is zo’n handelswijze geen optie meer. Voorbeelden: vervuiling bij oliewinning; slopen van scheepswrakken in India; export van (chemisch-) afval; rooibouw op (oer-) bossen; plastic-soup in de oceaan.

Richard Sennett vraagt zich af of de techniek wel een betrouwbare bondgenoot is om de milieucrisis onder controle te krijgen. Uit eigen ervaring weet ik dat, bijvoorbeeld in de bouw, er al veel mogelijk is met duurzame materialen en energiezuinige technieken. Toch blijft in de bouwwereld duurzaam bouwen na twintig jaar nog steeds een uitzondering, een bijzonderheid.

We gedragen ons alsof we in een supermarkt lopen waar alles altijd op voorraad is. Maar, als het ooit al zo was, zo is het niet meer. Bedenk bijvoorbeeld: • over 50 tot 75 jaar is de fossiele olie op, • kernenergie draait op uranium. Uranium is een eindige grondstof en komt uit landen welke de laatste voorraden “duur zullen verkopen”. Daarnaast is het probleem van de nucleaire afval nog steeds niet opgelost. Dit afval blijft vele duizenden jaren nucleaire straling afgeven. • hout en biomassa kan geoogst worden zolang aanwas en oogst met elkaar in balans zijn. Voor veel landen geldt: in balans gebracht worden! Teelt van biomassa vraagt (veel) landbouwgrond, grond welke ook nodig is voor voedselproductie. Gelukkig zijn er in een aantal landen herbebossingsprojecten. Het International Tree Fund - onze Wouter van Dam is één van de oprichters geweest - bevordert dit werk. In Costa Rica hebben ze een stuk bos naar hem vernoemd. Dit herbebossingsproject betreft een verbindingszone tussen twee stukken regenwoud. Doel: vastleggen CO₂, biodiversiteit, vasthouden van de vruchtbare bodem en bescherming van de waterbronnen.

Producten die aan maatstaven van duurzaamheid voldoen, hebben veelal een moeilijke entree in onze maatschappij. Als we zien hoeveel eco- en milieu-keurmerken er op de markt worden gebracht, dan wordt het de consument niet gemakkelijk gemaakt. Het is een wildgroei waar alleen die-hards nog raad mee weten. Maar toegegeven: het helpt mensen die duurzamer willen leven bij hun aankopen. Idealisme speelt een rol. Producenten en leveranciers willen aantonen dat duurzame alternatieven wel degelijk mogelijk zijn. De groep mensen die kiest voor duurzaamheid wordt zich meer en meer bewust, maar die groep wordt nauwelijks groter. Het kiezen voor duurzaamheid blijft teveel een uitzondering. Deels kan dat te maken hebben met de kosten: de extra-kosten van duurzame producten worden veelal in de kostprijs meegenomen. In wrange tegenstelling hiermee zien we dat veel milieu-kosten van niet duurzame producten ten

laste van de rijksbegroting komen. Die worden dus uit de belastingopbrengsten gefinancierd. Voorbeelden:

- landbouw-subsidies,
- opslag kernafval / kosten sloop verouderde kerncentrales,
- kunststof verpakkingen (sector weigerde statiegeld-regeling),
- subsidies op kolenmijnbouw.

... *“om zowel de productiemethoden als de gebruiksrituelen te veranderen is drastischer zelfkritiek nodig”, (Richard Sennett)*

Zelfkritiek, maar ook zienswijzen en methoden om de samenleving zo in te richten dat duurzaamheid vanzelfsprekend is en niet duurzaam gedrag als “afwijkend” wordt gezien zijn dan ook hard nodig!

Zoals we gezien hebben bestaat 70% van het aardoppervlak uit water. Slechts een klein gedeelte daarvan is zoet water. Water, schoon water, is van levensbelang voor het leven op aarde: drinkwater, het telen en bereiden van voedsel, voor de persoonlijke hygiëne en een goede gezondheidszorg. Door de beelden van de overstromingen van de laatste maanden kan het idee ontstaan dat we teveel (regen-)water krijgen. Door de extreme weers-omstandigheden is dat op een aantal plaatsen ook zo, zeker op dat moment. Maar tegelijkertijd vindt op veel plaatsen verdroging plaats. Zoals bij het meer in Californië dat diende als watervoorziening voor Los Angeles. Het meer is nu leeggezogen en blijft als een woestijn achter. Met alle gevolgen voor de plaatselijke bevolking (landbouw, visserij). We zien hetzelfde gebeuren in Afrika en Latijns en Midden Amerika: verwoestijning door de ontbossing. Er wordt steeds meer grondwater opgepompt ten behoeve van de landbouw, voor drinkwater en de industrie. Regenwater wordt vaak te snel afgevoerd en krijgt geen tijd om tot op het grondwater te bezinken. Met als gevolg verdere daling van de grondwaterstand (en stijging van de zeespiegel).

3. Voedsel / Natuur / Biodiversiteit

‘De aarde schenkt jou haar vruchten, en je zult geen gebrek lijden als je weet hoe je je handen moet vullen. In de uitwisseling van de gaven van de aarde zul je overvloed vinden en bevredigd worden. Maar tenzij wanneer de uitwisseling in liefde en rechtvaardigheid plaatsvindt, zal zij slechts leiden tot hebzucht voor sommigen en honger voor anderen.’

Gibran Khalil Gibran

5^e Leestekst uit: Nieuwe Spijswetten / Louise O. Fresco

..... In de jaren zestig en zeventig gold de milieubezorgdheid de zich steeds sterker ontwikkelende trends: toenemende groei van de bevolking, vervuiling en nucleaire dreiging.

De productie van voedsel staat wellicht het dichtst bij de mens. Hoewel velen niet (meer) weten waar en hoe ons voedsel geproduceerd wordt, hebben veel mensen nog wel een notie van de invloed van voedsel op onze gezondheid en ons welbevinden. Ook de producenten en overheid weten dit. Zodra er iets “aan de hand” is met een product wordt dit uit de schappen gehaald. Of, als het dieren betreft, worden hele veestapels geruimd. Meestal wordt er bij gezegd: “Er is geen gevaar voor de volksgezondheid”. Voor iemand die nadenkt betekent dat: er dreigt wel gevaar, waarom anders dit rigoureuze ingrijpen!

Landbouw en veeteelt zijn ook vertrouwde beelden voor ons, koeien in de wei, de gewassen op het veld. En tegenwoordig ook nog de boer als natuurbeheerder. We kunnen het afdoen als nostalgische beelden. Maar wellicht kan (moet) de moderne

mens uit dit beeld de motivatie halen om zich meer bewust te worden van en te verdiepen in de moderne productiemethoden van ons voedsel. Alleen dan kan er draagvlak ontstaan voor methoden van landbouw en veeteelt die duurzaam kunnen worden toegepast. Methoden met respect voor de biodiversiteit en de voedselkwaliteit, respect voor de boeren en tuinders en respect voor het dierenwelzijn. Daarvoor is het wel nodig dat we de wereld achter het nostalgische plaatje onderzoeken en de consequenties van de huidige methoden onder de ogen zien en daar naar handelen. Voorbeelden van wat verkeerd gaat: BSE bij koeien, varkenspest, kippen met salmonella bacterie, kalveren met groeihormonen, vlees met antibiotica, vis met dioxine, genetisch gemanipuleerde gewassen, bestraling van voedsel.

4. Economie en Financiën

*6^e Leestekst uit: Dienen op de planeet / E. Rosenstock-Huessy
..... De economie leidt ons tegenwoordig gemakkelijk in grotere samenlevingsverbanden
binnen en daarom wordt de economie terecht begroet als een kracht die ontnationaliseert, of
bevrijdt van ongebreideld nationalisme. ....*

Wat als Allan Greenspan naar Rosenstock had geluisterd in plaats van naar Ayn Rand, hadden er dan wellicht minder financiële crises plaatsgevonden?

Wat Rosenstock in deze twee citaten naar voren brengt is mijns inziens de crux in het huidige financiële en economische beleid. Dat de wereldhandel ontnationaliseert, is zonder meer waar. Voor een planetaire samenleving is dat ook een must. Indien dit proces echter te snel gaat, ontstaat er tevens een tegenbeweging met nationale trekken. (“Es kann gar nicht langsam genug gehen”). We zien in de huidige politieke verhoudingen, en niet alleen in Nederland, de voorbeelden om ons heen. Ook hier ligt een opdracht voor de planetaire samenleving, om een antwoord te vinden. Daarbij speelt de vraag een rol: wat kun je plaatselijk, regionaal of landelijk regelen en wat moet je internationaal of planetair regelen. Denk bijvoorbeeld aan de emotie: hoeveel krijgt “Brussel” in “Den Haag” te vertellen, in de discussie voor of tegen Europa.

“Zo kan het niet, om de eenvoudige reden dat rijkdom vijanden maakt.”(ERH)

Rosenstock noemt het vijanden en die zullen er zeker zijn, “vijanden van het rijke westen.” Daar zitten allerlei aspecten aan. Het westen heeft in de jaren na de 2e W.O. goedkope arbeidskrachten uit het arme Zuiden en Oosten gehaald. Omdat we die nodig hadden. Met de demografische gevolgen hebben we nog steeds te maken. Deze mensen nu terugsturen, nu het in het rijke westen wat minder gaat, ja daarmee maak je vijanden. Maar meer nog is het het versimpelen van mensen tot economische factor waarbij geen rekening wordt gehouden met de complete mens, de mens als biografisch wezen, in wezen een vijandige daad. Ook door de gevolgen van klimaatveranderingen, oorlogen, onderdrukking, honger, etc. raken veel mensen op drift. Logisch dat deze mensen vluchten naar landen met betere leefomstandigheden. Ik zou deze mensen eerder slachtoffer dan vijand willen noemen. Maar we moeten ons wel realiseren dat iemand die zijn baan kwijtraakt “aan een goedkopere buitenlander”, deze laatste als vijand kan gaan zien. Voor deze beide mensen geldt dat ze gedegradeerd zijn tot economische factor.

Zelfs van ons geld kennen we de werkelijke waarde niet meer! Naast de goederen- en diensten-economie, welke we nog enigszins kunnen volgen, is er een virtuele handel in geld ontstaan. Nationale banken kunnen geld bijdrukken als ze dat nodig vinden.

Kredieten werden/worden veel te makkelijk verstrekt, ook voor riskante leningen. Banken zijn naast financiële dienstverlening ook geld met geld gaan maken. Enorme sommen geld gaan 24 uur per dag de wereld over. Vaak gefinancierd met geld wat met de beoogde transactie nog verdiend moet worden. Ann Pettifor, econoom en lid van de New Economics Foundation (Londen) zegt over de recente crisis: De banken zijn gered over de rug van de bevolking en de bankiers wrijven zich in de handen. De banken maken weer winst en keren weer bonussen uit, maar de kosten van de crisis drukken zwaar op de overheidsbegrotingen. Ofwel: de kosten van de crisis zijn genationaliseerd, en de opbrengst is geprivatiseerd.

Om het drievoudige probleem van de financiële crisis, de energie-onzekerheid en de klimaatcrisis aan te pakken, moeten ondernemingen, vakbonden en milieubewegingen dringend gaan samenwerken. Een dergelijke alliantie is wellicht in staat de dominantie van de financiële sector over de reële economie en haar ecosystemen daadwerkelijk ter discussie te stellen. Bedrijven, sociale organisaties en milieubewegingen zijn al veel te lang ieder op hun eigen terrein bezig, alsof ze gevangen zitten in afgescheiden silo's in plaats van zich te bewegen op een zelfde maatschappelijk veld. De groene beweging neemt afstand van de vakbonden, die op hun beurt geloven dat hun eisen belangrijker zijn dan de groene prioriteiten. En beide leven ze in eeuwig conflict met de bedrijfswereld. Nochtans zouden deze drie productieve groepen moeten beseffen dat ze een gemeenschappelijke vijand hebben waartegen ze zich moeten verenigen: de onverantwoordelijke financiële sector.

7e Leestekst uit: Tijdschrift BinnensteBuiten / Interview met Rick van der Ploeg 'Fatsoenlijk' citaat p. 41 ..... Die (ontwikkelingsorganisaties) moeten zich dan wel meer gaan richten op de verwezenlijking van rechtvaardige structuren. zodat iedereen verzekerd is van wat publieke goederen zouden moeten zijn: vanzelfsprekend en niet alleen voorbehouden aan degenen die ze kunnen betalen.

Rick van der Ploeg heeft het hier nog over ontwikkelingslanden. De verhoudingen in de wereld zijn echter drastisch aan het veranderen. De 2de wereld is in 1989 “verdwenen” en er zijn deskundigen die zeggen dat de 3de wereld ook in rap tempo verdwijnt. Kortom, we hebben maar één wereld. Dat betekent niet dat de armoede de wereld uit is! Armoede komt overal voor, in alle landen en alle werelddelen. Daar ligt dus een grote opdracht, een eerlijke verdeling van welvaart en welzijn. Ons huidige (westerse) economische systeem biedt zeker geen garantie dat de koek eerlijk verdeeld wordt.

8e Leestekst uit: De Ambachtsman / Richard Sennett

..... Deze omgekeerde relatie tussen kwantiteit en kwaliteit uitte zich in verspilling – een probleem waar schaarste-samenlevingen slechts van konden dromen. .... Hoe het ook zij, we worden ongevoelig voor wat we werkelijk in handen hebben doordat we spullen zo makkelijk kunnen afdanken.

Tot slot

Verspilling en verwaarlozing zijn wellicht de kernbegrippen in mijn verhaal. Verspilling en verwaarlozing, omdat we de werkelijke waarde niet meer kennen van ons voedsel, onze woningen, onze gebruiksvoorwerpen, onze natuur, zeeën en oceanen. Er zijn op veel gebieden al ontwikkelingen richting duurzaam leven gaande. Toch blijkt dat nog maar een relatief kleine groep zich aangesproken voelt. Politici denken veelal niet verder dan tot aan de volgende verkiezingen. We zullen dus zelf aan de slag moeten.

Ik heb mij in mijn verhaal bewust beperkt tot voorbeelden in de huidige maatschappij waaraan het duidelijk wordt dat het zo niet langer gaat. Ofwel, waar hoor en zie ik de “dagorders die vanuit de planeet aan ons gericht worden”. Misschien een somber verhaal. Jan Juffermans heeft in onze bijeenkomst voorbeelden gegeven van wat je als persoon of als groep kunt doen om je ‘voetafdruk’ te verkleinen. Niets staat de leden van Respondeo in de weg om die voorbeelden na te volgen. En ook als vereniging kunnen we wellicht een aantal stappen doen, denk bijvoorbeeld aan overstappen naar een duurzame bank.

Vraag

Toch ligt de echte vraag aan Respondeo ergens anders. Welke notie in het denken van Rosenstock-Huessy ontbreekt er in het huidige maatschappelijke debat? Ik heb mijn verhaal verteld rondom een aantal citaten van Rosenstock. Daarbij heb ik er voor gekozen om ook meer hedendaagse schrijvers er bij te betrekken. In mijn optiek hebben die een vergelijkbare brede kijk op de thematiek. Is dat een manier van “vertalen naar deze tijd” van het werk van Rosenstock? Voor mij werkt het zo. Maar hoe ligt dat voor Respondeo als groep? En als we op die manier een notie van een antwoord vinden op bovenstaande vraag, hoe brengen we dat verder in de maatschappij?

*****

Planetaire Dienst voor een duurzame samenleving.

Agnes Lieverse-Opdam schrijft: Kunnen wij, leden, donateurs, van Respondeo een bijdrage leveren aan een duurzame planetaire samenleving? Met deze vraag eindigt de bijdrage van Harrie. Het is een uitnodiging aan ons allen.

Tot welke “dagorders”, antwoorden, veranderingen, worden we geroepen voor een duurzame planetaire samenleving? Op deze planeet waarop wij leven, die wij bewonen, de planeet waar wij één geheel mee vormen en die ons beweegt. Na de aangedragen teksten uit *Dienen op de Planeet* heb ik het boek zelf uit de kast gehaald om delen daarvan te herlezen. En, ik werd direct “gepakt” door de inleiding. Daarin vertelt Eugen Rosenstock-Huessy dat dit boek gaat over de vraag, de zoektocht: “wat beroert me, wat bestemt me, waar maak ik me zó druk om, zodat ik daar offers voor wil brengen”. Offers die nodig zijn om als mensen met elkaar, als ‘mensengeslacht’ een toekomst op deze planeet Aarde te hebben.

Oorlogen zijn gevoerd om landsgrenzen te veranderen. Met de huidige wapens kan dit niet meer zonder dat de aarde vernietigd wordt. En het heeft ook geen zin om over landsgrenzen te praten als je de aarde rond kan vliegen. Op de aarde, als een uit eigen beweging draaiende planeet, draait iedereen mee: van kind tot grijsaard, van boer tot internationaal bedrijf, van continent tot klein land. Dat houdt in dat niemand op deze planeet zich meer in het middelpunt bevindt. We zijn ook van elkaar afhankelijk. Ons voedsel, onze grondstoffen, ze komen overal vandaan. Als een grote bank in de USA failliet gaat veroorzaakt dit wereldwijd, binnen een week, een ‘domino-effect’ Op blz. 60 in *Dienen op de Planeet* staat: “.....elke technische vooruitgang verkort de tijd, vergroot de ruimte, doet een groep uiteenvallen .....” Is de vraag voor een duurzaam leven op de planeet: “Andere grenzen dan landsgrenzen kunnen en moeten veranderen?” En zal dit moeten gebeuren met eenzelfde moed, en met dezelfde offers die door het voeren van oorlog tot grensverleggingen hebben geleid? We weten en ervaren allemaal dat er ook andere grenzen zijn dan landsgrenzen. Wie heeft niet af en

toe gezegd of gedacht: “tot hier en niet verder”. En dat ‘tot hier’ was een grens die mensen voor elkaar oprichten. Op blz. 38 lees ik: “.....wij mensen richten grenzen op, daar waar wij ophouden met elkaar te spreken; we schaffen grenzen af daar, waar het gesprek begint.” We hebben elkaar als mensen nodig, beseffen we dat? En hoe dan? Welk soort mensen hebben we in deze huidige tijd nodig om leiding te geven? Wat nemen we mee, wat laten we los van weleer? Wat weten we, wat hebben we geleerd van de geschiedenis?

E.R.H. schrijft: “ Drie keer in de geschiedenis heeft de Europese mens zich werkelijk ingelaten met het waagstuk van de maatschappelijke orde:

1. Germaanse Nomaden vestigden zich op een vaste plek, hielden daardoor het land blijvend in cultuur, en aanvaardden het gezag van de kromstaf.

2. In de middeleeuwen ontstond het ambacht; onder leiding van bouwmeesters konden handswerklieden zich ontwikkelen zonder op de tijd te hoeven letten die daarvoor nodig was. Nog altijd is de gelijkblijvende kwaliteit van het werkstuk, de betrouwbaarheid van het werk belangrijk.

3. Toen de techniek de maatschappelijke orde ging bepalen, uitgedrukt in de verhouding tussen arbeider en ingenieur.

Door met elkaar in gesprek te gaan worden grenzen afgebroken, en ontstaat er een nieuwe maatschappelijke orde”.

In 1986, in het jaarverslag van het Rosenstock-Huessy Huis heeft Sam Hartman †, over “Planetaire Dienst” geschreven: “Voor het werkelijke nieuwe is nodig om zonder voorstellingen op weg te gaan, of althans bereid te zijn de eigen voorstellingen te relativiseren. Dat is het wat bedoeld wordt met **dienen**. Het is jammer dat ‘dienen’ nu de negatieve associaties oproept van “domweg gehoorzamen” of wordt gezien als een ander woord voor “een betaalde baan” (25-jarig **dienst**verband, etc.). Maar een andere uitdrukking met gelijkwaardige inhoud dient zich niet aan. Ik zal omschrijven wat ik, Sam Hartman, onder “**Planetaire dienst**” versta:

*Het is een antwoord geven op een concrete nood of oproep uit de samenleving en zich daaraan dienstbaar maken. Het is geen werkverschaffing; Men doet iets dat op geen andere manier en door geen ander kan worden gedaan. Het is gebaseerd op vrijwilligheid. Het brengt een echt offer aan tijd mee. Het heeft geen andere bedoeling dan op weg te gaan met mensen die het ook niet weten. Het dient een ‘Moral equivalent of war ‘ te zijn. **Dienen** kan wedijveren met de inzet en ernst waarmee in een oorlog mensen eigenbelang, angst en scepticisme opzij zetten. Het overbrugt scheidingen en grenzen, brengt mensen van allerlei achtergrond en overtuiging bij elkaar.*

Deze factoren zijn onmisbaar voor een fundamenteel nieuwe planetaire samenleving. Pas in een dergelijke solidariteit zullen we achter de waarheid komen.”

Zou deze omschrijving van “Planetaire Dienst” door Sam, een bijdrage kunnen zijn in het gesprek over de vraag die Harrie stelt: “Hoe kan Respondeo een bijdrage leveren aan een duurzame planetaire samenleving?”

*****

Perspectief

Hoe duurzaam is duurzaam?

Otto Kroesen schrijft: Iedereen spreekt tegenwoordig over duurzaamheid. Elke auto die je koopt is zo "groen" dat je de indruk mocht krijgen het milieu te kunnen redden door er zoveel mogelijk in rond te rijden. Toch is het niet allemaal window dressing. Er wordt ook serieus gewerkt aan technieken die een kleiner beslag op het milieu doen. Maar is dat het nu? In de lezing van Jan Juffermans op de laatste Respondeo bijeenkomst was mijns inziens te merken dat een wereldwijd perspectief tenslotte teveel eindigt in een ethiek van de vierkante millimeter, eigenlijk vanwege de behoefte duurzaamheid tot een hanteerbaar probleem te maken.

Maar betekent dat niet dat je een probleem alleen wilt erkennen als probleem, als je het kunt hanteren? Als je een probleem toch niet kunt oplossen heeft het ook niet veel zin er een probleem van te maken. Hoe duurzaam is die houding? Zelf maak ik deel uit van een sectie duurzaamheid aan de Technische Universiteit Delft en die sectie wordt opgeheven. Het argument: iedereen doet tegenwoordig al aan duurzaamheid. Dus hebben we geen specialisten meer nodig.

Waarom zijn alleen hanteerbare problemen erkende problemen? Het protestantisme heeft een rol gespeeld in deze ontwikkeling. Luther heeft de verantwoordelijkheid van het individuele geweten vooropgesteld. Daarmee wordt de verantwoordelijkheid voor de aardse werkelijkheid helemaal op menselijke schouders gelegd en de Duitse behoefte aan systematisch de dingen doordenken heeft in dat verantwoordelijkheidsgevoel zijn oorsprong.

De calvinisten maakten de stap van denken naar doen: stappen zetten! Samenwerking! Je hoeft niet meteen het einddoel te bereiken, maar vertrouwt op de leiding van de goddelijke voorzienigheid. Dat wil zeggen, dat je op weg gaat zonder al over het einde van de weg te beschikken. Dat geloof in de voorzienigheid werd in de loop van de geschiedenis steeds meer tot geloof in de orde van de "natuur".

Het is de moeite waard daar het opstel van Rosenstock-Huessy over te lezen in "Der Atem des Geistes", over de natuur van de fysische wereld, bladzijde 169 en volgende. Het woord natuur - zo toont hij daar aan - is een geloofsbegrip. De orde van de natuur is niet voorgegeven, maar wordt door menselijk ingrijpen gecreëerd. De natuur is een constructie onzerzijds. Het deïsme maakt dan van de natuur een in zich afgerond geheel waar ons menselijk handelen inpast. Wij creëren de natuur, bijvoorbeeld de Oostvaardersplassen. Daar mogen de beesten in het "wild" leven. Maar als de natuur gedurende een schrale winter al die beesten doodt staan wij er onthand bij. Wij hadden natuur met duurzaamheid geïdentificeerd en nu blijkt de natuur zelf wreed en wild.

Datzelfde protestantisme heeft ons een moraal aangeleerd van ascese: stapjes terug doen. Dat zit er zo diep in, dat wij het gevoel hebben dat wij goed zitten, zodra wij eens weer een stapje terugdoen.

Hoe duurzaam is die moraal? Is die moraal niet zelf deel van het probleem? Duurzaamheid is immers vooral een sociaal probleem: de intermenselijke verhoudingen staan oplossingen in de weg. In plaats van stapjes terug moeten wij stappen vooruit doen en over grenzen gaan. Creatieve vindingen zijn nodig zowel op technisch gebied als op sociaal gebied om het "ieder voor zich" scenario dat nu aan de gang is te overwinnen. Planetarische mensen zijn nodig. Dat zijn niet in de eerste plaats mensen die denken om de planeet als geheel, maar mensen die zo gedreven in beweging zijn als vroeger alleen de planeten aan het hemelrond waren. Alle andere sterren stonden vast. Planetarisch leven betekent voor onhanteerbare uitdagingen staan. Je weet niet hoe je het gaat doen, maar het moet. Ergens in zijn ongepubliceerde werk merkt Rosenstock-Huessy op, dat opstanding precies dat is: iets is nodig om uit de nood situatie te komen, je weet niet hoe je dat gaat doen, je hebt het tenslotte toch voor elkaar gekregen.

Van het bestuur:

Op 27 november kwamen we bijeen. Er viel van alles te bespreken, zoals de overstap naar een bank die meer aansluit bij onze maatschappelijke idealen, de behoefte om toegankelijk te zijn voor een grotere groep belangstellenden en de kwestie dat het voeren van een beleid ook vraagt om verder vooruit te denken en te plannen. Aan de beraadsgroep wordt gevraagd in hoeverre die een rol kan/wil spelen als ondersteuner en inspirator.

Enkele concrete punten:

-**onze voorjaarsbijeenkomst**, tevens ledenvergadering staat gepland op zaterdag 2 april 2011, zo mogelijk in Amersfoort. We nemen het boek *'Dienen op de planeet'* als uitgangspunt.

-**de najaarsbijeenkomst** zal zijn op 5-11-2011. Wat later dan anders en dat komt omdat we proberen in september een themaweekend te plannen.

-Harrie Lieverse treedt tijdens de ledenvergadering af als lid van het bestuur. Er is dus **een vacature op komst**. Wie meldt zich? (Kan ook eerst als informeel overleg over wat het inhoudt.)

En verder:

- De beraadsgroep hoopt nog een bijeenkomst te kunnen houden vóór april
- Deze keer geen internationaal nieuws. Behalve dit: onze Duitse zustervereniging, de Eugen Rosenstock-Huessy Gesellschaft, confereert 15-17 april. Inlichtingen bij Wilmy Verhage.

Het bestuur van Respondeo wenst je een gezegend en goed uitgebalanceerd nieuw jaar!

De mondiale voetafdruk

Jan Juffermans introduceerde in onze kring de mondiale voetafdruk. Hiermee wordt inzichtelijk gemaakt hoeveel ruimte, grondstoffen en energie wij gebruiken en hoe zich dat verhoudt tot de beschikbare biocapaciteit van onze planeet. Afgeleid van die mondiale voetafdruk kan een ieder zijn of haar persoonlijke voetafdruk berekenen, dus: verbruik jij naar rato van wat de aarde beschikbaar heeft, gelet op het aantal van de wereldbevolking? Met deze methode kan zowel op grote schaal (nationaal, Europees) een verantwoord milieubeleid worden gevoerd, als ook geeft het ons per persoon de kans om onze leefwijze eens kritisch te bekijken.

Meer weten? De sites www.voetenbank.nl en www.footprintnetwork.org geven nog veel meer informatie.

Duurzaamheidskalender 2011

Marlouk Alders stuurt de volgende lijst:

- 4-2 Warme truiendag
- 8-3 Internationale vrouwendag
- 22-3 Wereldwaterdag
- 26-3 Earth Hour (tussen 20.30-21.30 uur doen we wereldwijd het licht uit)
- 7-4 Wereldgezondheidsdag
- 8-5 Dag van de eerlijke handel
- 5-6 Wereldmilieudag
- 16-10 Wereldvoedseldag
- 11-11 Dag van de duurzaamheid
- 20-11 Dag van de rechten van het kind
- 10-12 Dag van de mensenrechten

Bijblijven over duurzaamheid? je kunt je gratis abonneren op 'Duurzaam nieuws.nl' (internet). Je ontvangt per week actueel nieuws.

Vereniging Respondeo

- Ter studie en verspreiding van de inzichten van Eugen Rosenstock-Huessy. Deze betreffen de ontwikkeling van mens, cultuur en samenleving in hun onderlinge samenhang met het oog op de toekomst. De focus is gericht op vrede en rechtvaardigheid voor elke bewoner van onze planeet. Levensoriëntatie, praktische samenwerking en respect voor de ander staan voorop.
- Contributies en donaties: gironummer 9144964 van Respondeo, Gouda, onder vermelding van lidmaatschap (€25 - €35 per jaar), donatie of gift
- Secretariaat: Egbert Schroten, Ondermaat 38, 7772 JD Hardenberg
tel. 0523-677150, e-mail: schroten.hardenberg@tele2.nl
- Uitleen boeken: Josje Sinke, Akkerweg 90, 3972 AD Driebergen-Rijsenburg (boekenlijst op aanvraag) tel.0343-415950, e-mail: markjosje@zonnet.nl
- Website www.Rosenstock-Huessy.nl.

Boeken van en over Rosenstock-Huessy (ERH):

In de boekhandel of bij de uitgever Skandalon zijn “*De Grote Revoluties (de autobiografie van de westerse mens)*” en “*Het wonder van de Taal*”, taal als neerslag van de sociale verhoudingen in de samenleving, nog verkrijgbaar. Dit zijn (vertaalde) boeken van ERH.

Het boek ‘*Dienen op de planeet*’ is een aanrader voor het komend jaar. Het is te koop en te leen !!

Van bijna alle boeken van ERH zijn nog exemplaren te koop via Respondeo. Voor nadere inlichtingen kan contact worden opgenomen met: Marlouk Alders, tel. 023 5363145. Email: Imcalders@chello.nl

---

De niet gesigioneerde bijdragen in deze Nieuwsbrief zijn geschreven door de redacteur.

Nieuwsbrief

- De Nieuwsbrief verschijnt 2 x per jaar: medio juni en december
- Losse nummers à € 2, 00 kunnen worden besteld bij de redacteur.
- Abonnement, opgave bij de redacteur. Prijs: € 4, 00 per kalenderjaar
- Redactie Nieuwsbrief: Wim van der Schee,
Havelter Schapendrift 7, 7971 BA Havelte,
tel. 0521-340234
e-mail: wpvanderschee@planet.nl
- Reacties, ingezonden stukken en dergelijke per post of e-mail naar bovenstaand (e-mail) adres.